

. . . bilo je vrlo zanimljivih ljudi koji su se u svoje vrijeme bavili našom narodnom pjesmom i koji su izvanredno govorili našim jezikom. Za tu vrstu pjesme Vuk Karadžić je nesumnjivo imao uho, a imao je talent koji mu se ne može poreći, iako sam ja o toj temi kritički napisao poprilično tekstova, a pisao sam ih da dokažem da su ovdje ljudi pisali kako su govorili i prije nego se Vuk pojavio, a ne zato da odreknem vrijednost i značenje Vuka Karadžića, nego da upozorim na neke historijske istine koje takozvani vukovci ne uzimaju ad notam, a zašto – u to sad neću ulaziti.

(IV, 310)

Priredio i uvod napisao D. J.

Krleža o Dubrovniku*

Negdje u pedesetim godinama predložio sam da se organizira zajednički historiografski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i Srpske akademije nauka.

Na prvom radnom sastanku na čelu srpske grupe bio je predsjednik Akademije dr Aleksandar Belić, a u ime Jugoslavenske, ja. Sastanak je održan u Dubrovniku. Naša je delegacija imala dva-tri člana, a srpska je bila vrlo brojna.

Redali su se govornici sa svojim tezama, a ja sam bilježio. Vidjeli su da bilježim i bilo im je čudno. Sve te spise imam i danas, a kad bih to objavio, izbio bi pravi skandal, jer ništa drugo u svojim tezama nisu iznosili nego argumente o srpskom porijeklu Dubrovnika na takav način da je to jednostavno neshvatljivo.

Kad je sastanak bio završen, pitam Belića:

'Jeste li Vi slušali izlaganja Vaših suradnika?'

'Slušao sam.'

'I što kažete?'

'Ne slažem se s njima, ali ja sam u manjini, oni imaju demokratsku većinu.'

'A znate li Vi da sam sve bilježio i da to sutra u obliku izvještaja mogu podnijeti partij-skom Politbirou i sve ove Vaše profesore dati pozvati na red, i to na osnovi pozitivnih zakona, jer ono što su oni iznosili to su kriminalni delikti.'

'Nećete to valjda učiniti?'

'Učiniti neću i to je moja greška, a najveća je greška, gospodine predsjedniče, što ste Vi predsjednik Srpske akademije nauka.'

I što da Vam pričam, od Belića do danas što se izmijenilo?

(II, 268)

O ČEM SE ZAPRAVO RADI

Radoslav Katičić

U prvom broju ovogodišnjega Jezika objavio je Dragutin Raguž prikaz sintetičkoga članka Pavla Ivića u pariškoj Revue des études slaves o razvoju književnoga jezika na srp-

* Ovaj je odlomak dodalo uredništvo zbog aktualnosti teme. (Usp. i *Danas* od 18. 2. 1986, str. 6. i 7.)

skom ili hrvatskom (srpskohrvatskom) jezičnom području. Taj Ragužev prikaz vrlo je kritičan i polemički je intoniran, stavlja primjedbe i pokreće pitanja kojih je načelna važnost velika. Pavle se Ivić osjetio izazvan tim prikazom i opširno odgovara Ragužu obrazlažući gdje je i kako on krivo prikazao njegova mišljenja. Ivić tu daje i dodatna objašnjenja, po kojima se njegovi stavovi i zaključci sada mogu bolje prosuđivati. Na sudionicima je te polemike da iznesu svoje argumente i da pobijaju suprotne, na čitateljima da odvagaju njihove razloge. No tako se lako dogodi da pojedinačna argumentacija zastre pogled na temeljna pitanja oko kojih se polemika razbukta. Neće dakle biti na odmet ako se o tome ovdje kaže nekoliko riječi.

Raguž smatra da je Ivić krivo i tendenciozno prikazao povijest hrvatskoga književnog jezika. Ivić se nasuprot tomu poziva na činjenice. On čak dolazi do zaključka: „Meni se čini da problema nema. Postoje činjenice i postoji alergija, iracionalna i nepotrebna kao svaka alergija”. I doista, ako reakcija nije izazvana primjerenim povodom, može se uspoređivati s alergijom. I rasprava je tada nepotrebna, iako i takva može pridonijeti da se razbistre pojmovi i razgrade nataložene osjetljivosti. Bit će svakako dobro ako pogledamo na što je to Raguž reagirao, pa će svatko moći bolje prosuđiti da li mu je reakcija bila alergična ili nije.

O čem se dakle radi? Pavle Ivić, nedvojbeno vrhunski jezikoslovac i nadasve vrstan poznavalac predmeta, postavio je svoj sintetički prikaz razvoja književnoga jezika na srpskom ili hrvatskom (srpskohrvatskom) jezičnom području ovako: Pošao je od najstarijih tekstova očuvanih s toga područja u znatnijoj količini. To je srpska srednjovjekovna književnost iz vremena prvih Nemanjića. Nije se osvrnuo na hrvatsku glagoljašku književnost najstarijih vremena, o kojoj imamo pouzdana znanja, iako su od njezinih tekstova došli do nas tek neznatni ulomci. Nije se nadalje osvrnuo na značenje i ulogu koju je glagoljaška književnost imala za književni i književnojezični razvoj Hrvata, nego ju je opisivao jedino uspoređujući je sa srpskom srednjovjekovnom književnosti i konstatirajući da je od nje skućenija i siromašnija za neke rodove, kao da to oslobađa od potrebe da se razmotri kako je djelovala. Zatim je mikroskopskom preciznošću razglobio svu dijalekatnu raznolikost hrvatskoga pisanja u renesansi, baroku i prosvjetiteljstvu, ne obazirući se na višenarječnu uzajamnost karakterističnu za hrvatski život u prošlosti i u sadašnjosti, ne uočavajući i ne prateći dinamiku književnih i književnojezičnih dodira preko granica dijalekata. Zanemario je postupan razvoj prema jezičnoj standardizaciji, na kojem je zasnovan današnji hrvatski novoštokavski jezični standard, nije ga pratio od stope do stope njegova rasta, što počinje u 17. a dovršava se pod kraj 19. stoljeća, nego se zadovoljio konstatacijom da sve do tridesetih godina prošloga stoljeća standardizacija nije bila izvršena, a da se tek pod kraj istoga stoljeća konačno stabilizirala, uzimajući pri tome srpsku novoštokavsku standardizaciju, što je proizašla iz djelovanja Vuka Stefanovića Karadžića, kao jedino mjerilo za to što se u hrvatskoj jezičnoj povijesti može uzeti kao proces standardizacije, a što ne.

Svatko će se sad zapitati kako je bilo moguće da stručnjak i znalac Ivićeva ranga zacrta takvu sintezu. Nije to, međutim, pitanje na koje bi bilo teško odgovoriti. Omogućio je on to sebi time što je pojam srpskoga ili hrvatskoga (srpskohrvatskog) jezika i njegova područja, pojam u sebi valjan i opravdan, upotrebljavao tamo gdje mu nije mjesto i gdje se ne može valjano upotrijebiti. Pitao se samo koji su najstariji sačuvani opsežniji tekstovi

na području toga jezika. Utvrdio je činjenicu: To su stariji tekstovi srpske književnosti nemanjićkoga razdoblja, i smatrao je da je time stvar riješena, da je područje srpskoga ili hrvatskoga jezika time opisano za to razdoblje, da nije potrebno dalje se pitati što je s tekstovima koji u najstarije vrijeme određuju hrvatski razvoj. Kao da činjenica što na čitavom tom području postoji srpski ili hrvatski (srpskohrvatski) jezik opravdava takav postupak. Slično je postupao i u mlađim razdobljima. Polazeći od pojma srpskoga ili hrvatskoga jezika nalazio je uporište da se ne osvrće na hrvatski razvoj sve do narodnoga preporoda, a i poslije njega da ocjenjuje proces jezične standardizacije kriterijima preuzetim od Karadžićeve reforme.

S time je u vezi i to što Ivić, i poslije svega što je do danas već napisano o tome, inzistira na tom da Hrvate prije preporoda naziva „katolicima srpskohrvatskog jezika“. Argumenat mu je da je hrvatsko ime prije toga imalo ograničeniju rasprostranjenost. Nema dvojbe da je to tako. No Ivić u svojoj sintezi smatra da ga to oslobađa obveze da se pita kako se hrvatski kulturni i narodni identitet izgrađivao kroz stoljeća, da to pomno prati i istražuje, nego uzima kao da je svako slovinsko, ilirsko, dalmatinsko ili slavonsko iskazivanje nehrvatsko. Ni iz daleka ne napominje da je hrvatski narod rastao i postojao i pod svim tim imenima i da samo taj stoljetni razvoj objašnjava kako je ilirski pokret mogao postati hrvatskim narodnim preporodom.

Ivić je lijepo opisao kako je iz ilirskoga pokreta proizašlo konstituiranje suvremene hrvatske nacije. No da je ilirski pokret to postigao bez ikakve podloge u prošlim stoljećima, bilo bi to konstituiranje šala kakve povijest inače ne pravi. Ivić misli da jezik i konfesija sasvim dovoljno objašnjavaju takav nagli obrat u 19. stoljeću. Očito je, međutim, da se taj obrat time ne može objašnjavati i da ga tako nagloga nije ni bilo. Nema, naime, ni jezičnih ni konfesionalnih razloga zbog kojih bi Zagorci i Medimurci u 19. stoljeću odjednom i iznenada postali isti narod s Dubrovčanima i katoličkim Hercegovcima, a drugi nego slovenski Štajerci. Uzroci su tomu dublji i treba ih tražiti u prošlim stoljećima, u vezama koje je stvorila upravo starija književnost. Ivić u polemici predbacuje Ragužu da osporavajući njegovo prikazivanje pretpreporodne hrvatske književnosti i književnojezičnoga razvoja „nauci zatvara puteve“. Ne ulazeći sada u pitanje koliko je taj prigovor opravdan, mora se konstatirati da se isto to s dobrim razlogom može ustvrditi o metodi na kojoj je zasnovana Ivićeva sinteza.

U vezi s „katolicima srpskohrvatskog jezika“ treba Ivića sasvim izravno upitati smatra li on doista da su oni prije hrvatskoga narodnog preporoda bili bliski jedni drugima kao katolici samo kao svim drugim katolicima, kao govornici srpskoga ili hrvatskoga (srpskohrvatskog) jezika samo kao svim drugim govornicima toga jezika. Ako on to misli, neće biti teško opovrgnuti ga činjenicama. Ako ne misli, nema razloga da upotrebljava nezgrapnan naziv „katolici srpskohrvatskog jezika“, koji sugerira upravo takve odnose, da za posebnu bliskost među tim ljudima ne upotrebljava kroz svu povijest hrvatsko ime, koje je na kraju prevladalo kao oznaka njihova identiteta. Misli li on doista da konfesionalnom obilježju kao takvom pripada tolika težina? Misli li da pripada jeziku, kojega je dijalekatsku raznolikost upravo on u svakoj prilici toliko isticao? Ako pak polazeći od cjeline hrvatske književne i književnojezične povijesti svaki njezin rukav i rukavac nazivamo, sasvim prirodno, hrvatskim, ništa nas ne priječi da prema poznavanju činjenica kojim raspoložemo naznačimo i to kako je i kada to ime došlo do toga da danas označuje svu cjelinu.

Mnogo nam u tom sklopu pokazuje nesporazum koji je nastao oko ranoga tiskarstva kako je prikazano u Ivićevoj sintezi. On spominje samo srpski tisak, a o hrvatskom u njega uopće nije govora. Kad mu je Raguž to prigovorio, Ivić odgovara: „Kod mene nije reč o nekakvom proslavljanju tekovina, već naprotiv o opadanju kulturne djelatnosti kod Srba posle osmanlijskog osvajanja. . . . Hrvati, srećom, ipak nisu prošli tako tragično, pa se zato i ne pominju u tom kontekstu”. To doista objašnjava stvar, ali se nije moglo razumjeti od prve jer je Ivić pisao o književnojezičnom razvoju na srpskom ili hrvatskom (srpskohrvatskom) jezičnom području i nigdje nije naznačio da se ilustrirajući nazadak kulture ograničava samo na srpski razvoj, da o ranom tisku govori samo u tom kontekstu. Svojim naknadnim objašnjenjem pokazuje kako mu je duboko usadeno shvaćanje da srpski razvoj naprosto predstavlja razvoj na čitavom području toga jezika. Pa čak se tu naslućuje i uvjerenje da tragedija jednoga naroda njemu daje pravo da se ne osvrće na druge narode i na njihove tragedije, koje su, dakako, drukčije naravi. Taj dojam je težak i mučan zato što se na takvu shvaćanju i na takvu uvjerenju ne da zasnivati zajedništvo.

Na sličan su način jednostrane i Ivićeve primjedbe koje se tiču književnojezične suvremenosti. U njegovu sintezu one su ugrađene kao integralan dio povijesnoga prikaza. Poklonjen im je, međutim, tolik prostor da tvore njezin poseban dio i čine u njoj samostalnu cjelinu. Te primjedbe ulaze duboko u jezičnu politiku. Ovaj časopis posvećen je jezičnoj kulturi, pa se tu valja na njih osvrnuti samo s toga gledišta.

Ivić je zabrinut za jezično zajedništvo. Htio bi da se daje prednost riječima koje spajaju, a ne onima koje razdvajaju. Zar se na takvoj osnovi uopće može graditi i razvijati jezična kultura? Zar se riječi kulturno mogu birati ako se najprvo misli na to što predstavljaju u drugoj sredini? To dovodi do nesigurna zamuckivanja i onemogućuje da se crpe iz punoga bogatstva vlastite jezične tradicije. Samo na njoj se pak može graditi izraz i razvijati njegova kultura.

Ako tko u jednoj sredini ono što se u drugoj jezično stvaralački izgradi smatra irelevantnim za sebe, smatra naprosto podvajanjem jezika, kako onda taj koji tako doživljava i osjeća može još govoriti o zajedništvu jezika obiju tih sredina? Jezična kultura pretpostavlja nesputanost jezičnoga stvaralaštva, a ta opet nesputanu okrenutost vlastitoj tradiciji, vlastitoj povijesti. Ako se to ospori, tek onda su doista ugroženi temelji zajedništva. Jedinstvo postignuto gušenjem punine jezičnoga izraza i istančanosti jezične kulture teško bi u narodu kojega bi se izražajne vrijednosti tako potiskivale pomoglo njegovanju osjećaja za zajedništvo. A temelji zajedništvu čvrsto su položeni u novoštokavskoj osnovici jezične standardizacije Srba, Crnogoraca, Muslimana i Hrvata, u mnogostrukom prožimanju njezine kulturne terminologije, kojoj počeci sežu do zajedničke ćirilometodske baštine, osigurani su i pojačavani neprekidnom komunikacijom među pripadnicima raznih sredina, zajedničkim životom u našoj višenacionalnoj zajednici. I kad bi tko htio, teško bi mogao uzdrmati te temelje.

O tome se dakle radi. Svatko sad može sam zaključiti je li reakcija, pa i žešća, na takve stavove primjerena, je li opravdano uspoređivati je s alegijom.

S a ž e t a k

Radoslav Katičić, Filozofski fakultet, Beč
UDK 808.62:800.853/091/, stručni članak, primljen za tisak 11. veljače 1986.

De quoi s'agit-il en effet?

D'une manière généralisée, l'auteur démontre pour quelle raison M. P. Ivić dans sa présentation synthétique de l'évolution de la langue serbocroate et dans son apologie de cette présentation se trouve-t-il en défaut: il s'efforce de présenter dans sa totalité l'évolution littéraire et linguistique chez les Serbes et chez les Croates dont (de cette évolution) le développement était tout différent, en présentant toujours et de nouveau comme si l'évolution serbe représenterait ce développement sur tout le territoire serbocroate et en négligeant une série de données importantes concernant la partie croate dont l'historique par M. Ivić n'est pas même esquissé dans sa totalité.

C'est pour cette raison que ni l'état contemporain n'est pas bien présenté par M. Ivić. Au moyen de cette méthode qu'il s'est proposée on ne pourrait développer une culture de la langue. Une unité de la langue, fondée sur l'éteouffement des valeurs d'expression employées par un peuple n'aurait pour résultat qu'un effondrement du sentiment pour une communauté, même en ce qui concerne la langue.

P I T A N J A I O D G O V O R I

O IMENIMA ZAGREBAČKIH
ULICA I PREDJELA

Kad su se u ovom broju već našla dva članka u kojima se govori o imenima zagrebačkih predjela i ulica, pridružiti ćemo im i treći. Odavno smo dobili popis pitanja iz gradskoga računalnog zavoda, jer u radu s računalima neka kolebanja traže da se ponovo odredimo prema njima kako bi obrada podataka bila što lakša.

1. *Mjesto atributa*

Prvo pitanje glasi: *Mali Bijenik, Novi Goljak, Gornji Jarek* ili *Bijenik Mali, Goljak Novi, Jarek Gornji*?

U hrvatskom jeziku atribut normalno dolazi ispred svoje imenice, a iza imenica samo iz posebnih razloga. Kad su imena mjesta posrijedi, tada bi poseban razlog mogao biti duga i ustaljena tradicija. Koliko se zna, ako tu ima tradicije, tada je ona uglavnom administrativne naravi pa se

može reći da je normalnije *Mali Bijenik, Novi Goljak* i *Gornji Jarek*. U najnovijem planu grada Zagreba, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1985. nalazimo: *Mali Bijenik, Mali dol, Novi Goljak, Gornji Bukovac, Gornje Vrapče...* Mislim da je dobro što je prevladao poredak po kojem je atribut ispred svoje imenice.

2. *Breščenskog, Pokornog* ili
Breščenskoga, Pokornoga?

U pismu je postavljeno samo pitanje da li u imenu ulice treba ili ne treba navezak *-a*. Rekao bih da je bolje s *-a*, kako je u navedenom planu, ali time nije rečeno sve što bi o tim imenima trebalo reći. Tu se kriju još dva problema.

Prvo, da li *Breščenskoga* ili *Breščenskoga*? U Enciklopediji Jugoslavije ne nalazimo prezime *Breščenski* ni *Breščenski*, nego samo *Bresztyenszky, Šandor*. Iz opisa njegova života i rada očito je da je ulica nazvana po tom čovjeku, ali u ulici na nat-